

KORÖĖZLÜ dastanı

QANUN NƏŞRİYYATI

Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının qiymətli əsəri olan “Koroğlu” dastanında xalqımıza məxsus qəhrəmanlıq, vətənpərvərlik, humanizm, dostluq, qardaşlıq, qonaqsevərlik və başqa xüsusiyyətlər parlaq bədii ifadəsini tapıb. Aşıq yaradıcılığının bu əzəmətli abidəsi dəfələrlə müxtəlif şəkillərdə nəşr edilib. Hələ XIX əsrin 30-cu illərindən başlayaraq müxtəlif mətbuat səhifələrində eposun əsas qəhrəmanı və ayrı-ayrı surətləri, eləcə də onların adları ilə bağlı abidələr haqqında ilk məlumatlar, rəvayətlər, əfsanələr və kiçik epizodlar nəşr olunmağa başlayıb.

“Koroğlu” eposunun bu nəşri elmi arxivlərdə qorunan mövcud qollar, həmçinin son illərdə toplanmış materiallar əsasında tərtib olunub. Bu qollar eposun süjet xəttinə müvafiq olaraq ardıcılıqla, əsərin obrazlar sisteminin inkişaf dinamikasına uyğun sıralanıb.

MÜNDƏRİCAT

ALI KİŞİ.....	6
KOROĞLU İLƏ DƏLİ HƏSƏN	20
KOROĞLUNUN İSTANBUL SƏFƏRİ.....	27
DƏMİRÇİOĞLUNUN ÇƏNLİBELƏ GƏLMƏYİ.....	57
KOROĞLUNUN ƏRZURUM SƏFƏRİ	66
EYVAZIN ÇƏNLİBELƏ GƏTİRİLMƏYİ.....	109
DURNA TELİ	144
HƏMZƏNİN QIRATI APARMASI	173
MƏHBUB XANIMIN ÇƏNLİBELƏ GƏLMƏYİ	224
KOROĞLUNUN BƏYAZİD SƏFƏRİ.....	254
QULUN QAÇMAĞI.....	281
DÜRATIN İTMƏYİ	301
KOROĞLU İLƏ BOLU BƏY	312
KOROĞLUNUN QARS SƏFƏRİ.....	340
KOROĞLUNUN DƏRBƏND SƏFƏRİ.....	369
HASAN PAŞANIN ÇƏNLİBELƏ GƏLMƏYİ.....	397
KOROĞLUNUN QOCALIĞI	413

ALI KİŞİ

Alı kişi neçə illər idi ki, Həsən xana ilxı otarırdı. Ömrünü, gününü onun qarısında çürüdüb, saçını-saqqalını ilxıçılıqda ağartmışdı.

Hər gün səhər dan yeri ağaranda Alı kişi ilxını çölə aparar, bütün günü otarar, gecədən bir pas keçəndən sonra Xalxala gətirərdi. Dağlarda, daşlarda, kövşənlərdə Alı kişinin ayağı dəyməmiş bir qarış da yer qalmamışdı.

Bir gün Alı kişi ilxını sürüb dərya kənarına aparmışdı. Atlılar dəryanın kənarında otlayırdı. Alı kişi özü də bir tərəfdə daşa söykərib oturmuşdu. Dan yeri yenicə ağarmışdı, qoca ilxıçı bir də baxdı ki, budur, dəryadan iki aygır at çıxdı. Atlar gəlib ilxıya qarışdılar. İki madyana yaxınlaşandan sonra yenə qayıdıb dəryaya girdilər. Alı kişi nə qədər ilxıçılıq eləmişdi, belə şey görməmişdi. Tez qalxıb madyanları manşirlədi. Amma bu barədə heç kəsə bir söz demədi.

Bu işin üstündən bir neçə vaxt keçdi. Alı kişi ayları, günləri sayıb, madyanları gözdən qoymurdu. Elə ki vədə başı yaxınlaşdı, Alı kişi madyanların yanından əl çəkmədi, o qədər gözlədi ki, axırda onlar doğdu. Qulunlar böyüyüb day oldular.

Bir gün Toqat paşası Hasan paşa Həsən xana qonaq gəldi. Həsən xan paşanı qonaq elədi. Paşa söhbət arasında xana dedi:

– Həsən xan, eşitmişəm sənin yaxşı cins atların var. Gərək ilxından mənə iki aygırlıq at verəsən.

Həsən xan o saat “bəçəşm” deyib, Alı kişini yanına çağırdı və tapşırdı:

– Sabah ilxını çölə aparma, paşa üçün iki ayğırlıq at tutduracağam.

Həsən xan bu sözü deyən kimi daylar Alı kişinin yadına düşdü. O, xanın başını uca eləmək üçün səhər tezdən durdu, dayları tutub xalxalda bağladı, ilxını sürüb çölə ötürdü.

Bir az sonra Həsən xan, paşa da yanında, xalxala gəldi. Paşa baxdı ki, xalxalda iki uzun ortalı, arıq, çöpüklü day bağlanıb. Bildi ki, bu dayları ona vermək istəyirlər. Gülüb dedi:

– Həsən xan, mənə demişdilər ki, sənin yaxşı cins ayğırlıq atların var. Bunlar nədir? İş belə ələngə-üləngəyə qalsa, bunlardan mənim özümdə də çoxdur.

Paşanın sözü Həsən xana ox kimi dəydi. Üzünü Alı kişiyyətə tutub dedi:

– Axmaq qoca, mən sənə deməmişdimmi at tutduracağam, ilxını saxla, niyə saxlamamısan?

Alı kişi dedi:

– Xan sağ olsun, mən qoca ilxıçıyam. İlxidəki atların hamısını ovcumun içi kimi tanıyıram. Sən bu dayların beləliyinə baxma. Əgər başının uca olmağını istəyirsənsə paşaya bunları ver.

Alı kişinin yekə-yekə danışmağından Həsən xan daha da qəzəbləndi. Onun üstünə qışqırıb dedi:

– Mənim ilxımda aləmdə söylənən cins ayğırlıq atlar var. Bu ələngələri qonağa göstərib mənə xəcalətli eləməkdə məqsədin nədir?

Alı kişi dedi:

– Xan sağ olsun, mənə məqsədim paşanın yanında sənə başını uca eləməkdir. Sən bilirsən ki, mən yaxşı at tanıyanam. Sənə ilxında bunlardan yaxşı at yoxdur. Bütün dünyanı gəzsən, yenə də belə at tapa bilməzsən.

Həsən xan qəzəblənib dedi:

– Bilmirəm, bir saata qədər yerdə də olsa, göydə də olsa, gərək paşaya layiq, mənim adıma layiq iki dənə yaxşı aygırlıq at seçəsən. Bu saat get, seç, gətir.

Alı kişi dedi:

– Xan, onda izn ver paşa üçün aygır seçməyə başqa adam gətsin. İlxıda bu daylardan yaxşı at yoxdur. Mən özüm başa düşə-düşə yaxşı at qoyub pis at seçə bilmərəm. Bu mənim adıma layiq olmaz.

Bu söz xanı cin atına mindirdi. Cəllad çağırıb əmr elədi ki, Alı kişinin boynunu vursun. Paşa da qəzəblənmişdi. Alı kişinin axır sözü onu da dəli eləmişdi. Odur ki, dedi:

– Həsən xan, mən görürəm ki, sənin ilxığın bu daylara çox böyük qiymət verir. Yəqin ki, elə o haqlıdır. Onda sən belə elə. Bu dayların hər birini onun bir gözünə qiymət elə.

Paşanın sözü Həsən xanın xoşuna gəldi. Əmr etdi, cəllad Alı kişinin gözlərini çıxartdı.

Alı kişi nə dindi, nə də səsini çıxartdı. Bir dəfə uf da eləmədi. Elə ki, cəllad işini qurtardı, Alı kişi ayağa qalxıb dedi:

– Həsən xan, insan üçün dünyada hər naz-nemətdən şirin şey gözdür. Sən məni ondan binəsib elədin. Mən sənin qarında can çürütdüm, ilan kimi qabıq qoydum, saç-saqqal ağartdım, amma bunların heç birini bilmədin, qədir-qiymət vermədin. Bir paşanın sözü ilə məni kor elədin. Ancaq eybi yoxdur, bizimki belə gəlib. İndi ki, mənim gözlərimi bu daylara qiymət elədin, barı heç olmasa sözünün ağası ol. Bu dayları mənə ver.

Həsən xan dayların hərəsini onun bir qoluna bağlatdırıb qarısından qovdu.

Kor Alı, daylar da yedəyində, tapdana-tapdana öz evinə gəldi.

Kəndə xəbər düşdü. Camaat onun başına yığıldı. Xəbər gedib Alı kişinin oğlu Rövşənə çatdı.

Rövşən Rüstəm kimi igid, yeniyetmə cavan bir oğlan idi. On beş, on altı yaşı ya ola, ya olmaya idi. Amma elə güclü, elə qüvvətli idi ki, ağacın budağından yapışsa kökündən çıxarar, öküzün buynuzundan yapışsa yerindən dik qaldırardı.

Rövşən atasını bu halda görcək soruşdu:

– Ata, sənə nə olub? De görüm, səni kim bu hala salıb?

Alı kişi əhvalatı oğluna danışdı. Rövşən qızmış pələngə döndü. Ayağa qalxıb dedi:

– Oğlun sənin qisasını yerdə qoymaz, ata! İndi Həsən xan mənim qabağında dayansın, görüm necə dayanır.

Kəndin cavanları da qalxdılar. Alı kişi işi belə görəndə oğlunu çağırıb yanında əyləşdirdi. Əlini onun çiyinə qoyub dedi:

– Hələ qisasın vaxtı deyil, bala! Vaxtında mən özüm deyəcəyəm. İndi diqqətlə qulaq as! Mənim gözlərim bu dayların üstündə çıxarılıb, bu dayların üstündə də gərək mənim qisasım alına. Bu dayları sənə tapşırıram. Bunlar elə-belə atlardan deyil. Bunlar dərya atından əmələ gəlirlər. İndi sən gərək böyük bir tövlə tikəsən. Bu tövləyə gərək heç bir yerdən işıq deyilən şey düşməyə. Qırx gün tamam atlar bu tövlədə qalacaq, bayır-bacaq üzü görməyəcəklər. Bir bəni-insan gözü də bu qırx günün ərzində gərək bu atlara baxmaya.

Rövşən dedi:

– Yaxşı, ata, belə olanda bəs mən onları necə yemləyəcəm? Necə suvaracağam?

Alı kişi dedi:

– Sən tövlədə hər day üçün qırx gözlü bir axur qayıracaqsan. Atların qırx günlük arpasını, samanını həmin bu axurlara dolduracaqsan. Kəndin başındakı Zümrüd bulaqdan tövlənin içərisinə bir arx çəkəcəksən. Atlar qırx gün burada yeyib-içib bəslənəcəklər. İndi hələlik tövlə hazır olanacan dayları çək, bir yerdə bağla.

Rövşən qabaqca atasını rahladığı, sonra dayların yerini sahmanlayıb tövləni hazırlamağa başladı. Elə ki tövlə hazır oldu, Alı kişi gəlib əli ilə çarhovuzu, arxı, axurları yoxlayıb dedi:

– Yaxşıdı. İndi sən axurları doldur, suyu da hovuzlara bağla. Ancaq yenə də sənə deyirəm: gərək tövləyə nə işıq düşsə, nə də atlara bəni-insan gözü baxa.

Rövşən, atasının dediyi kimi, axurları doldurdu, suyu bağladı, atları içəriyə çəkib axurların qabağında həlqəbənd elədi, qapını, bacanı bərkidib çıxdı.

Bu işdən düz otuz səkkiz gün keçdi.

Atalar deyiblər ki, insan səbirsiz olar. Rövşən otuz səkkiz günü başa verdi. Otuz doqquzuncu gün nə qədər elədi, özünü saxlaya bilmədi ki, bilmədi. Elə bil ki, bir adam onun ürəyinə girib hey deyirdi: “Qırx günə başa gələ bilən iş otuz doqquz günə də gələr. Get bir atlara bax!”. Axır Rövşən gəlib tövlənin üstünə çıxdı, balaca bir deşik açıb içəriyə baxdı.

Rövşən əvvəl gözlərinə inana bilmədi. Sağ axurdakı atın çiyinlərində iki dənə qanad var idi. Qanadlar alov kimi yanır, qızıl kimi parıldayırdı. Rövşən tez sol axurdakı ata baxdı. Gördü ki, bu atın qanadı yoxdu. Gözlərini dolandıraraq yenə də sağ tərəfdəki ata baxdı. Gördü qanad yavaş-yavaş sönür. Rövşən tutduğu işdən peşman oldu. Tez deşiyi örtmək istədi, ancaq iş-işdən keçmişdi. Qanadlar yavaş-yavaş əriyib axırda tamam yox oldular. Rövşənin bir əli oldu, bir başı. Ancaq hara çatacaq? Olan olmuşdu. Kor-peşman deşiyi örtüb geri qayıtdı. Amma bu barədə atasına heç bir söz demədi.

Bəli, bir gün də gəlib keçdi. Qırxıncı gün Alı kişi Rövşəni çağıraraq dedi:

– Bala, gəl mənə atların yanına apar.